

Sendika ve Politika

Yazan: **Seyfi ÖNGİDER**

Ülkemizin en büyük işçi sendikaları konfederasyonu olan Türk-İş'e uzun bir dönem egemen olan ve "partiler üstü politika" olarak adlandırılan anlayış nedeniyle sendikaların politika ile ilişkisinin ne ve nasıl olması gerektiği tartışması uzun yıllar süregelmiş ve hala da devam etmektedir. Bugün işçi sendikalarının yanısıra kamu çalışanları sendikalarının da ortaya çıkmış, örgütlenmiş olmaları dolayısıyla bu tartışma onları da kapsayarak genişlemiş durumdadır. Ve gerçekten de bu konuda net ve somut bir anlayışa sahip olmak önem taşımaktadır.

Günümüzden yaklaşık 2300 yıl önce, İlkçağ Yunan düşünürlerinden Aristo "İnsan siyasal bir hayvandır" (**zoon politicon**) derken sadece insanın yeni ve değişik bir tanımını yapmakla kalmıyor, aynı zamanda politikanın geniş anlamda içeriğini ve çerçevesini de ortaya koyuyordu. Yani geniş anlamda politika, insana ve toplum yaşamına ilişkin her şeyi kapsar, herşeyle ilgili düşünce ve davranış sahibi olmayı gerekli kılar. Dolayısıyla insanın toplumsal kimliğinde ve varlığında içselleştirilmiş olan böylesi bir politikadan kimsenin uzak durması mümkün olmadığı gibi, insana ait, insanın oluşturduğu herşeyde de politikanın olması kaçınılmazdır. Bu bağlamda sendikaların politikanın dışında ve uzağında olması düşünülemez.

Daha dar anlamda politika ise, içinde yaşanılan ülkenin, toplumun yönetimi, siyasal iktidarı ile ilgilenmek, buna ilişkin düşünce ve davranış sahibi olmak biçiminde tanımlanabilir. Zaten günlük dildeki yaygın kullanılışı ve kavranışı da esas olarak bu çerçevededir. Ve tartışılan şey de sendikaların bu tür bir politika ile olan ilişkileridir. Günümüzde politika esas olarak siyasal partiler aracılığıyla yapıldığı için tartışma giderek sendikalar ile siyasal partiler arasındaki ilişkinin ne ve nasıl olması gerektiği noktasında odaklaşmaktadır.

Sendika nedir?

Politikanın ne olduğuna yukarıda kısaca değindik, sendika ile olan ilişkisini tartışmak üzere ilerlerken sendikanın da ne olduğunu ortaya koymakta yarar vardır.

Sendikalar herşeyden önce sınıf örgütleridir. İşçi sınıfının belirli bir kesiminin (işkolunun) çıkarlarını savunmak üzere kurulan mesleki örgütlerdir. Sınıfın belirli bir işkolunda çalışan kesiminin tümünü kucaklamayı, tümünün ortak çıkarlarını ve taleplerini savunmayı temel alan kitle örgütleridir. Bu bağlamda sendikalar, sınıfsal, mesleki ve kitlesel örgütlerdir.

Sendikalar kapitalizmle birlikte ortaya çıkmışlardır, çünkü bu örgütleri oluşturan mülksüzleşmiş özgür ücretliler (yani işçi sınıfı) kapitalizmin oluştuğu/yarattığı bir toplumsal sınıftır. Başlangıçta **düzen-dışı** örgütlenmeler olarak şekillenen ve ortaya çıkan sendikalar, dayanışma veya yardımlaşma “sandıkları” ya da “dernekleri” biçiminde uzun süre varolduktan ve burjuvazinin çok çeşitli ve yoğun saldırıları ile mücadele edip, meşruiyetlerini elde ettikten sonra, süreç içerisinde bugünkü **düzen-içi** konumlarına gelmiş veya getirilmişlerdir. Düzenin yasal ve hukuksal çerçevesi dışında, genellikle gizli ve militan mücadele örgütleri olarak doğan sendikalar, ya da onların öncelleri durumundaki işçi sandıkları ve işçi dernekleri, işçilerin ve diğer emekçilerin düzene muhalefetinin, düzene karşı mücadelelerinin yürütüldüğü, uzlaşmacılıktan ve bürokratizmden uzak kurumlardı. Bunları yok etmek için, ya da başka bir ifadeyle işçi sınıfına ve diğer ezilenlere örgütlenme hakkı tanılamak için uzun bir süre uğraşan kapitalizmin egemen sınıfı burjuvazi, sonuçta bu örgütlerin varlığını ve meşruiyetini tanımak zorunda kalmış, ama bu noktada da durmamış veya teslim olmamıştır. Tersine sendikalar ve benzer örgütlenmeleri **düzen-içi**, **uzlaşmacı** ve **bürokratik** örgütler haline getirmiş, işçiler ve diğer emekçilerle kendi arasında bir **konsensus** yaratmanın başlıca araçlarından biri durumuna getirmeyi de ihmal etmemiştir. Yani birçok yerde bu örgütler burjuvazinin hegemonyasını kabullenmenin, burjuvaziye boyun eğmenin bir aracı haline gelirken bu bağlamda oluşan konsensus da burjuva demokrasisinin temel unsurlarından biri olmuştur.

Dolayısıyla burjuvazi, sendikaları ve benzer kitle ve meslek örgütlerini tanımak zorunda kalırken, aynı zamanda onlar aracılığıyla sistemini güçlendirmek, hegemonyasını sağlamlaştırmak yoluna gitmiştir. Böylece bu tür örgütler bir yandan kitlelerinin çeşitli çıkarlarını, ama daha çok gündelik ve ekonomik ya da mesleki temelde çıkarlarını savunurken, kazanılmış bir takım hakları savunmanın ve kullanmanın aracı olurken, bir yandan da bir tür uzlaş-

manın, yani tüm bunları mevcut toplumsal-siyasal düzenin (kapitalizmin) sınırları içinde yapmanın aracı ve kitleleri düzene bağlamanın bir zemini de olmuşlardır. Ve tam da bu noktada burjuvazinin belirli bir siyasi partisi için değil, ama tüm bir burjuva sistemi için, burjuvazinin egemenliği için bir tür 'volan kayışları' işlevini görmüş ve yer yer görmeye devam etmektedirler. Böylece kitle mücadelesini düzen sınırları içinde tutmakta oldukça işlev yüklenmektedirler.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu genel ve tarihsel arka plana ilişkin yaptığımız saptamalar sendikaların ve diğer kitle örgütlerinin olumsuz ve hatta varlıklarına da karşı çıkılacak kurumlar olduğu gibi, son derece yanlış ve saçma düşüncelere de yol açamaz. Çünkü sendikalar ve diğer kitle örgütlerinin tümü, burjuvazi denetiminde ve ona hizmet eden bir konumda olmadığı gibi, bunlar burjuvazi ve işçi sınıfı arasında, kapitalizmin bu iki temel sınıfına ait ideolojik ve siyasi akımların arasında bir mücadele alanı durumundadırlar. Bu örgütleri oluşturan kitlelerin talepleri kısmilikten kurtarılabildiği ve mücadeleleri devrimci mücadeleye doğru bir şekilde bağlanabildiği ölçüde, kitle örgütleri burjuvazinin elinde patlayan, onu vuran silahlara dönüşebilir ve yapılması gereken de budur. İnsanların, giderek toplumun en geniş kesimlerinin kendi gerçek çıkarları ve talepleri doğrultusunda örgütlenmeleri her zaman için iyi ve olumlu bir olaydır. Bu anlamda sayısız kitle örgütünün ortaya çıkmasında sayısız yarar vardır. Siyasal iktidara sahip olmasının yanı sıra tarihsel tecrübe ve birikimleriyle birlikte yönetim yeteneğine de sahip olan burjuvazi, bunlar üzerinde ideolojik bir hegemonya kurabiliyorsa, bu değişmez ve değiştirilemez değildir ve tarihte bunun birçok örneği vardır. Burjuvazinin elinden bu araçları almadan, onları ve içinde örgütlenmiş kitleleri gerçek çıkarları doğrultusunda kendi etrafında toplamadan, işçi sınıfının toplumsal devrimini gerçekleştirilmesi ve egemen sınıf olarak örgütlenmesi mümkün değildir. Dolayısıyla işçi sınıfı ve burjuvazi arasında bir konsensusa aracılık eden bu örgütlenmeler neden işçi sınıfı ve diğer ezilen sınıflar arasında da bir uzlaşmaya, gerçek ve sahici çıkarlar temelinde bir itifaka aracılık etmesinler? Zaten sorun da bunun gerçekleştirilmesi, tam da bunun başarılmasıdır.

Ekonomik mücadele, demokratik mücadele, siyasi mücadele

Şimdiye kadarki anlatımlarımız çerçevesinde sendikalar ve diğer türden kitle örgütleri ile politika ve giderek politik (siyasi) mücadele arasında kaçınılmaz ve reddedilmez bir bağ, bir ilişki olduğunu ortaya koyar. Ama bu ilişki

kiyi daha da açmak ve somutlamak için çeşitli mücadele biçimleri üzerinde durmak gerekli olacaktır.

Sendikaların ekonomik mücadele araçları olduğu, ya da sendikaların esas olarak ekonomik mücadele yürüten örgütler oldukları sık sık söylenir. Sendikaların, politikanın ve politik mücadelenin dışında olması gerektiğini ileri sürülenlerin de kabul ettikleri bu ekonomik mücadele nedir? Ekonomik mücadele, işçilerin ve diğer emekçilerin ekonomik hak ve çıkarlarını savunmak ve geliştirmek, daha yüksek ücret ve daha iyi sosyal haklar elde ederek günlük yaşamı biraz daha kolaylaştırmak, katlanılır duruma getirmek için verilen mücadeledir. Her türlü sendika bunu yapmak zorundadır ve başka türlü varlık şartı ortadan kalkar. Dolayısıyla bu noktada ortaya çıkan sorun, bu ekonomik mücadeleye nasıl bakıldığı, nasıl değerlendirildiği ve diğer mücadele biçimleriyle arasındaki ilişkinin nasıl kavrandığındadır. Sınıfsal bir bakış açısına sahip olanlar, ekonomik mücadelenin kısmiliğini bilirler, onu küçümsemezler, ama sendikaların işlevinin de bundan ibaret olmadığını bilerek hareket ederler. Sınıfsal bakış açısına sahip olmayan sarı veya işbirlikçi sendikalar ise, mücadelenin tümüyle ekonomik alanla sınırlı olduğunu ileri sürerler ve tek işlevlerinin daha fazla ücret ve sosyal hak almak olduğunu ileri sürerler. Tabii bu kavrayışları çerçevesinde, daha iyi haklar almayı da beceremedikleri gibi üyelerini düzenin, yani kapitalizmin uysal, kaderine boyun eğmiş köleleri haline getirirler.

Oysa ekonomik mücadelenin kapitalizm koşullarındaki sömürünün sınırlandırılması için bir mücadele olduğunu, bu sömürü varoldukça ekonomik mücadelenin kazanımlarının da kalıcı olamayacağını bilen sınıfsal kavrayış, sendikal mücadeleyi bu alanla sınırlamaz. Ekonomik mücadelenin demokratik ve siyasi mücadele ile olan ilişkilerini ve bağlarını da gözönüne alan bir perspektife sahiptir.

Her ekonomik mücadelenin siyasi mücadeleye doğrudan bağlanması mümkün değildir, kısmi ve günlük taleplerle yetinmek durumu sık sık ortaya çıkabilir. Çünkü ekonomik mücadele tek tek işverenlere veya en fazla bir işveren kesimine karşı -bazen bunun bizzat devlet olması bir şeyi değiştirmez- karşı yürütülür ve yine sınıfın ve ezilenlerin bir kesimi için -bazen tek bir işyerine kadar da küçülebilir- talep ettikleriyle sınırlı kalır. İşte kendisini bu sınırlar içine hapseden bir anlayışın, herşeyi bu mücadele ile başlatıp bitiren bir perspektifin, gerçekte o sendikanın üyelerinin ekonomik hak ve çıkarlarını da en iyi bir şekilde savunması ve geliştirmesi mümkün değildir.

Oysa sendikalar ve diğer kitle örgütleri, ekonomik mücadelenin yanı sıra

demokratik mücadelenin de asli unsurları, yürütücüleri olarak kavranılmalıdır ve sınıfsal bakış açısı bunu gerektirdiği gibi, doğrusu da budur. Gerçekte ekonomik mücadeleden farklı olan demokratik mücadele, esas olarak ekonomik alanın dışında, mevcut siyasi sistemin yapısına göre ileri sürülen talepler ve hakları da kapsar. Bu talepler ve haklar gerçekleştiği ölçüde ekonomik mücadelenin yürütülmesi de daha kolaylaşır ve istenilen hedeflere ulaşmak daha mümkün hale gelir. Çünkü demokratik mücadelenin kazanımlarıyla elde edilen mevziler, yeni hak ve özgürlükler ve daha demokratik bir ortam veya rejim, sonuçta ekonomik mücadelenin daha örgütlü, daha etkin bir şekilde yürütülmesine de doğrudan hizmet eder. Bu bağlamda ekonomik mücadele ile demokratik mücadele birbirlerini çok yakından etkiler ve birbirlerine benzeyen özellikler de taşır.

Geçmiş yıllarda iki mücadele biçimi arasındaki bu yakın ilişki ve benzerliklerden yola çıkarak bir “ekonomik-demokratik” mücadeleden söz edilirdi. Oysa bu iki kavramı bu şekilde bir arada kullanmak sadece terminolojik bir yanlış değil, aynı zamanda siyasi ve ideolojik hatalara da yol açan bir perspektife kaynaklık ediyor, demokratik mücadele ile siyasi mücadelenin birbirine karıştığı veya örtüştüğü noktalarda kitle örgütlerinin iç yapılarında ve ilişkilerinde ciddi sorunlara yol açıyordu. Dolaysız bir biçimde siyasi iktidarın el değiştirmesini hedeflemese de, genellikle ona karşı olan demokratik mücadele, ekonomik mücadeleye göre daha kapsamlı, ancak siyasi iktidarın bir sınıfın elinden alınarak başka bir sınıfın eline geçmesini hedefleyen siyasi mücadeleye göre de daha kısmi kalır, onunla bütünüyle örtüşmez. Demokratik mücadelenin konusu olan talepler çoğunlukla düzenin sınırları içinde, yani iktidardaki toplumsal sınıfın (yani burjuvazinin) kabul etmek zorunda kalabileceği talepler niteliğindedirler. Ancak zaman zaman düzenin sınırları dışına da taşabilirler ve bu noktada da demokratik mücadeleye çok yaklaşır veya onunla örtüşebilir. Ekonomik mücadele ile karşılaştırıldığında demokratik mücadele çok daha geniş kesimler ve sık sık nüfusun -ya da ezilenlerin tümü- için taleplerde bulunur ve doğrudan doğruya siyasi iktidara mevcut egemen sınıftan (burjuvaziden) bir başkasını (işçi sınıfını) getirmeyi hedefler ve bu doğrultuda her türlü yol ve yöntemle mücadele edilmesini öngörür.

Demokratik mücadelenin esas olarak emperyalizm dönemiyle birlikte öne çıktığını, önem kazandığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü emperyalizme birlikte siyasi olarak gericileşen burjuvazi, ezilen sınıfların hak ve özgürlüklerine saldırarak, zaman zaman gaspederek demokratik mücadeleye zemin hazırlamış ve hazırlamaya devam etmektedir. Çoğu kez de bu koşulları ge-

nişleten olgu, lafta tanınan hak ve özgürlüklerin gerçek yaşamda tanınmaması, kullandırılmaması, bunun önüne sayısız engelin ve fiili baskıların dikilmesi. Dolayısıyla ekonomik mücadeleden daha çok siyasi mücadeleye yakın olan, yer yer onunla kısmen örtüşebilen demokratik mücadele bir tire ile ekonomik mücadelenin kuyruğuna taktığında sadece bazı belirsizlikler ve kargaşa ortaya çıkmakla kalmaz. İki önemli sorun doğar; birinci olarak, bazıları reformlar için mücadeleyi, yani demokratik mücadeleyi kendilerine temel alırlar, onu siyasi mücadeleyle özdeşleştirirler ve böylece demokratik mücadelenin siyasi mücadeleye bağlanması zorunluluğundan kendilerini kurtarırlar. Çünkü ekonomik mücadelenin böyle bir zorunluluğu yoktur. Öte yandan bunun tam tersi bir anlayış da, siyasi mücadeleyi demokratik mücadeleye indirgeyerek, her demokratik talepten kitlelerin devrim istediği gibi bir hayale kapılarak iş görmeye başlar. İkinci ekonomik mücadeleyi abartır veya hemen herşey haline getirirken, diğeri ise onu küçümser veya yok sayar.

Bu tür anlayışların egemen olduğu kitle örgütlerinde, özellikle de daha çok ekonomik ve mesleki talepler etrafında örgütlenmiş sendikalarda parçalanma tehlikesi ortaya çıkar ve geçmiş dönemlerde de görüldüğü gibi sonuçta bu örgütler parçalanırlar. Çünkü belirli talepler etrafında o örgüt içinde biraraya gelen insanlar, bu taleplerin bir tarafa itilmesi durumunda onları birbirlerine bağlayacak birşey kalmaz ve daha çok siyasi eğilimlerin belirlediği parçalara, daha küçük ve etkisiz örgütlere bölünmeye başlarlar. Bu bölünmenin sonu yoktur.

Bu açıklamalarımızı somut örneklerle geliştirecek olursak; örneğin ücretlere yüzde 20 yerine yüzde 30 zam istemek açık ki ekonomik bir taleptir ve bir sendikada herkes bu talebin destekçisidir. Böylesi ortak bir talep bir sendikanın üyelerini birbirine bağlayan şeylerin başlıcalarından biridir. Belirli bir bölgede varolan 'olağanüstü hal'in kaldırılmasını istemek ise demokratik bir taleptir. Bir sendikanın çatısı altında toplanmış olan insanların tümü belki de böylesi bir talebin destekçisi olmayabilirler. Ülkenin belirli bir bölgesinde bu tür bir yönetimin olması onları ilgilendirmeyebilirler. Ama bu tutum tümüyle o kişilerin bilinçsizliklerinden, kişisel çıkarlarının ve ait oldukları toplumsal sınıfın çıkarlarının 'olağanüstü hal'den nasıl etkilendiğini bilmemelelerinden kaynaklanır. Çeşitli hak ve özgürlüklerin yanısıra sendikal hak ve özgürlüklerin de kısıtlandığı, sınırlandırıldığı bir yönetim olan 'olağanüstü hal' bir sendikanın örgütlenmesine ve olağan faaliyetlerini yürütmesine engel olur. Ve sadece bulunduğu bölge itibarıyla değil ülkenin tümü itibarıyla da daha baskıcı bir ortamın yaygınlaşmasına yol açar. Bu ise, sadece o bölgede değil

ülkenin hemen her tarafında ekonomik mücadelenin de rahatça yürütülemediği demektir. Dolayısıyla böyle bir talebi ileri süren sendikanın üyeleri arasında buna ilgisizlik hatta itirazlar varsa bu konuda üyelerini aydınlatmak, bilinçlendirmek ve bu talebin onları nasıl yakından ilgilendirdiğini ve neden bu talebe sahip çıkmak gerektiğini kavratmak zorundadır. Bunu yapmazsa, bu talebi yeterince destekleyen kitlesel bir güç bulamamakla kalmaz, bu talepten fazla rahatsız olanlar kendilerini o sendikanın dışına atmaya yönelirler.

Örneğin Kürt sorununun 'barışçıl yollarla çözümünü' savunmak ise, yine demokratik bir talep olmakla birlikte aynı zamanda doğrudan siyasi bir talep niteliğini de taşır. Ve bu talebin gerçekleşmesi, düzenin sınırları içinde mümkün olduğu gibi, koşulların gelişimine göre düzenin sınırları dışına da taşabilir. Zaten bu özelliğinden dolayı hem demokratik, hem de siyasi bir talep durumundadır. Böylesi bir talep sözkonusu olduğunda bir sendikanın üyelerinin iyi bir şekilde aydınlatılmaya çok daha fazla ihtiyaçları vardır. Çünkü doğrudan siyasi mücadelenin de konusu olan bu tür taleplerle sendikaların üyelerinin kendilerini ve sendikalarını ilişkilendirmeleri en azından bazı üyeler için oldukça sorunlu olabilir. Dolayısıyla konu ile ilgili etraflıca tartışmalara ve bu sorunun insanların günlük yaşamlarını ve sendikal mücadelelerini nasıl etkilediklerini açıklamaya çok fazla ihtiyaç vardır. Toplumun her kesimini en küçük hücrelerine kadar zehirleyen, demokratik düşünce ve gelenekleri tahrip eden şovenizmin Kürt sorunu ile bağlantısı ortaya konarak, bu sorunun çözümünün siyasi demokrasi içinde mümkün olabileceği ve demokrasinin de sendikalar için varlık şartı olduğu kavratılmak zorundadır. Bunun yanı sıra, bu sorunun üzerine baskı ve terörle gidilmesinin ekonomik açıdan da emekçi sınıflara nelere mal olduğu anlatılmak ve buradan da insanların bu sorunun barışçıl yollarla çözümü talebini desteklemelerinin gereği anlatılmak durumundadır. Daha çok silahla, baskı aygıtının daha çok geliştirilmesinin sadece daha az demokrasi değil, aynı zamanda daha az ekmek demek olduğu da gösterilmek zorundadır. Ancak bu bağlamda bu ve benzeri talepler insanlardan destek bulabilecektir. Başka türlü belirli bir yönetici kesim bunları dile getirirse de, bunlara gerçekten sahip çıkan ve o doğrultuda kitlesel bir mücadele içine giren bir güç bulunamaz.

Kitle Örgütü Olarak Sendika

Sendikanın sınıfsal bir kitle örgütü olduğunu belirtmiştik. Ancak lafta herkesin benimsediği bu 'kitle örgütü' kavramını açmaya ve gerek politika, gerekse de siyasi mücadele ile ilişkilerini doğru bir şekilde tanımlamaya ihti-

yağ vardır.

Birbirinden farklı siyasal ve ideolojik görüşlere sahip olmakla birlikte aynı ekonomik veya demokratik talepleri olan kişilerin içinde biraraya geldikleri örgütler kitle örgütleridir. Bir kitle örgütü hangi talep(ler) etrafında örgütlenmiş ise bu talep(ler)i benimseyen herkesi içine almaya ve onları bu talep(ler) uğruna mücadeleye sevk etmeye çalışmak zorundadır. Bir kitle örgütünün yöneticileri, o örgütün varlık nedeni olan talep(ler)i, yani aynı zamanda o örgüt içinde bulunan herkesi birleştiren şeyi unutmamalıdır. Bunu unuttukları anda o kitle örgütünün parçalanmasını, giderek o örgütün gerçek bir kitle örgütü olmaktan çıkmasını engelleyemezler.

Bir kitle örgütünün varlık nedeni olan taleplerin nasıl bir mücadeleyle, hangi politikalarla elde edilebileceğine ilişkin tabii ki farklı önermeler olacak ve farklı siyasi görüşlere tekabül eden bu farklı politikaların taraftarları çoğunluğu kazanarak yönetime gelmek, yani kendi önermeleri doğrultusunda o talepler için mücadeleyi yönlendirmek çabasında ve dolayısıyla da başkalarıyla bir yarış içinde olacaklardır. Sonuçta çoğunluğun desteğini alarak yönetime gelenler o örgütün varlık nedeni olan talepler uğruna mücadeleyi bir yana koyup, örgütün eylemini kendi siyasi eylemlerinin, o örgütü kendi siyasi mücadelelerinin doğrudan bir aracı durumuna getirirlerse, o örgüt kitle örgütü olmaktan çıkar ve parçalanır. Çünkü o kitle örgütü içinde biraraya gelen insanlar belirli taleplerdeki ortaklıkları nedeniyle oradadırlar ve onları birbirine bağlayan da bu taleplerden başka birşey değildir. Bu ortaklık ve bağ ortadan kalkıp, örgütün eylemi yönetimdeki çoğunluğun siyasi mücadelesinin bir aracı ve parçası haline geldiğinde farklı siyasi görüşteki azınlığa o örgüt içinde yaşam hakkı ve varlık nedeni kalmamış olur.

İşte bu noktada kitle örgütleri ile siyasi parti ve örgütlerin arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği sorusuna doğru bir yanıt getirmek gerekmektedir. Kitle örgütlerinin siyasi parti veya örgütlerle olan ilişkisi programların çakıştığı yerler ve alanlar üzerinden olabilir ve olmalıdır. Siyasi mücadelenin aracı ve yönlendiricisi olan parti veya örgütün programı bütün temel sorunlara önerdiği çözümlerle en geniş kapsayıcılığa sahipken, belirli talep(ler) üzerinde varolan kitle örgütlerinin programı doğal olarak kısmi kalır. Ama kitle örgütünü vareden talep(ler) üzerinden bir çakışma, aynı taleplerin savunulması söz konusu ise tabii ki bir ilişki ortaya çıkar. Böylece bu farklı türden örgütlerin yürüttükleri mücadeleler ve eylemler zaman zaman çakışır veya birbirlerini destekleme biçimlerine de girebilir. Biraz önce de belirttiğimiz gibi, burada önemli olan nokta, sözkonusu kitle örgütünün kendini vareden talebi

unutup belirli bir siyasi partinin veya örgütün uzantısı, o parti veya örgütün programı ve eylemi ile tam olarak örtüşen bir siyasal ve örgütsel kimliğe bürünmesi tehlikesidir. Böyle bir duruma sürüklendiğinde o siyasi partinin veya örgütün taraftarları, aynı siyasi görüşleri taşıyanlar dışında kalanların o kitle örgütünde bulunmaya devam etmeleri mümkün olmaktan çıkar.

Geçmişte ve bugün sol literatürde, kitle örgütlerinin “örgütsel olarak bağımsız, ideolojik ve siyasi olarak bağımlı” olmaları gerektiği tezi, yine “volan kayışları” nitelendirmesinin eşliğinde araççı bir perspektifi beslemiş ve meşrulaştırmıştır. Teorik olarak doğru bir tez, siyasal ve örgütsel pratik içinde ancak bu kadar yozlaşabilir ve tanınmaz hale gelebilirdi. Doğru olan şey, kitle örgütlerinin siyasi partiyi kitlelere bağlaması idi, çünkü bu örgütler “sadece iktisadi mücadelenin gelişmesi için son derece yararlı olmakla kalmazlar, aynı zamanda siyasi ajitasyonun ve devrimci örgütlenmenin çok değerli bir yardımcısı olabilirler.” Öncü parti, işçi sınıfının partileri kitlelere ulaşmak ve kitle mücadelesine öncülük etmek için tabii ki bu örgütlerden yararlanabilir ve yararlanacaktır da. Ama bu, onlara araççı bir anlayışla yaklaşması, yani bu kitle örgütlerini siyasi partinin veya örgütün basit bir uzantısına dönüştürmesi ve bu çerçevede kullanması anlamına gelmez. Çünkü bu durumda kitle örgütünü vareden talepler ve bu talepler etrafında ortaya çıkan bir kitle dinamizmi ve inisiyatifi köreltilerek, kitle mücadelesine zarar vermekten başka bir sonuç elde edilemez. Ama geçmişte ve bugün hala yer yer olan tastamam budur. ‘Örgütsel bağımsızlık’ engeli, her ne pahasına olursa olsun partiye veya siyasi örgüte bağlı kişiler kitle örgütünün yönetimine getirilerek aşılırken ‘ideolojik ve siyasi bağımlılık’ da bu yöneticiler eliyle parti politikalarının basitçe onaylanması ve kabulü olarak şekillenmektedir. Bizzat o kitle örgütünün kitesinin kendi bilinç ve iradesiyle değil tepedeki yöneticilerin zorlamaları ve emrivakileri ile partinin politikalarına destek bulunduğu görüntüsü oluşmakta ama bu gerçekten de bir ‘görüntü’ olmaktan ileri gitmemekte, sahici bir durum olmamaktadır. Böylece partinin ve partililerin kitlelere yabancılaşmaktan başka bir sonucun ortaya çıkması mümkün değildir. Bu anlayışın da rolüyle kitlelerden tecrit olan sosyalizmin bugünkü krizine ulaşılmış olduğu artık görülmelidir.

Oysa kapitalist toplumda da, sosyalist toplumda da, sendikalar ve diğer kitle örgütleri siyasi partilerden örgütsel olarak gerçekten bağımsız olmalıdırlar. Bu örgütsel bağımsızlık, siyasi parti ve örgütlerin kitle örgütleri üzerinde ideolojik ve siyasi bir hegemonya kurmaları için mücadele etmelerine engel değildir ve böyleleri bir mücadele meşrudur. Ancak bu mücadele gerçekten si-

yasi ve ideolojik yollar ve yöntemlerle olmalı, idari ve bürokratik yöntemler ve yetkiler için içerisine girmemelidir. Sosyalist bir demokrasinin ve dolayısıyla işçi ve emekçiler arasında varolan çıkar farklılıklarını ve çatışmalarını yansıtan politik bir çoğulculuğun olduğu koşullarda da sendikalar ve diğer kitle örgütleri, grev hakkı da dahil olmak üzere, her türlü hakka sahip olmalıdırlar. İktidardaki partinin sınıfın çıkarlarının ne ve nerede olacağını her zaman en iyi şekilde bileceğinin hiç bir garantisi yoktur ve hiç bir siyasi parti veya örgüt yanılmaz değildir. Dolayısıyla kitle örgütleri tam bir örgütlenme özgürlüğünden her bakımdan yararlanarak toplumun en geniş kesimini örgütlerken, giderek tüm toplumu 'örgütlü toplum' haline getirirken, gerçekten kitlelerin çıkarlarını savunan ve geliştirenlerin onların desteğini alması söz konusu olacaktır. Örgütlü kitlelerden korkmanın tutarlı bir mantığı olamaz ve kitleler yanlış yerlere savrulduklarında -ki, bu tabii ki mümkündür ve kitleler her zaman doğru yerde bulunurlar, her yaptıkları doğru ve kendi gerçek çıkarları doğrultusundadır diye bir düşünce de olamaz- hata kitlelerde değil önce başka yerlerde, öncülerde ve öncülerin örgütlerinde aranmalıdır. Ve bu gibi durumlarda sorun idari ve bürokratik mekanizmalarla, yetkilerle değil yine siyasi ve ideolojik mücadele zemininde ve onun araçları ile aşılabılır ve aşılanmalıdır.

'Partilerüstü Politika' Safsatası

Ülkemizde Türk-İş'in 1964 yılında anatüzüğüne koyduğu 'partilerüstü politika ilkesi' gerçekten de tam anlamıyla bir safsatadan başka bir şey değildir. Dünya sendikacılık hareketinde de aslında tam bir karşılığı bulunmayan bu ilke, sendikal hareketi ve işçileri politikanın ve politik mücadelenin dışında tutmayı amaç edinen bir anlayıştır. Gereğesi ise sendikal birliktir; işçiler ve giderek onların oluşturduğu sendikalar politik mücadele içinde şu veya bu şekilde taraf olduklarında sendikal hareketin bölünüp, parçalanacağı ileri sürülmektedir. Oysa bu politika ile depolitize edilen ve pasifleştirilen işçiler ve sendikal hareket tam da düzen partilerinin kuyruğuna takıl gelmiş ve bu anlayışla uzun yıllar yoğrulan Türk-İş dünyada örneği görülmemiş bir biçimde askeri darbeyi destekleyen ve darbecilere bakan veren bir sendikal örgütlenme olarak dünya sendika hareketi tarihine geçmiştir. İşte bu safsatanın Türk-İş'i getirdiği yer budur.

Ayrıca bu ilke Türkiye'de sendikal hareketin birliğini de koruyamamıştır. 1967 yılında Türk-İş'ten kopan sendikaların oluşturduğu DİSK'in en fazla eleştirdiği noktalardan biri de bu olmuş ve DİSK'in kopuşu, işçi hareketinin

ve sendikal hareketin gelişimi açısından doğru ve meşru bir adım olmuştur. Türk-İş'in bu safatasına benzer bir anlayış başka ülkelerde de vardır, ama o ülkelerdeki biçimlenişi Türk-İş'in uyguladığı kadar kaba ve ilkel değildir. Amerikan sendikacılığından aktarıldığı bilinen bu anlayış '**non-partisan political policy**' (partisiz veya parti dışı politika ya da partiler üstü politika da denebilir) diye adlandırılarak partiler karşısında tarafsız görünmeye çalışan ve hiç bir siyasi parti ile bağ kurmamaya dayanan bir sendikal hareketi öngörmektedir. Buradaki esas kaygı da işçilerin ve sendikaların bir yerde doğal olarak yönelecekleri sol partilerle ilişki kurmalarının engellenmesi, sağ ve sol tüm partiler karşısında bağımsız kalma görüntüsü altında sisteme genellikle egemen olan sağ partilerin dümen suyuna takılmaktır.

Bu ilkenin benzeri anlayışların savunulduğu ve egemen olduğu İsrail'deki Histadrut (Genel Emek Federasyonu) 'partiler üstü olduğunu ama partisiz olmadığını' belirtmekte ve sendika organlarının seçimleri siyasi parti esasına göre yapılmaktadır. Sayıları 800 bini bulan Histadrut üyeleri genel seçimlerde hangi siyasi partilere oy vermişlerse sendika organları da aynı oranda sözkonusu siyasi partilerin taraftarlarıncı oluşturulmaktadır.

Avusturya Sendikalar Federasyonu (ÖGB)'de "partiler karşısında tarafsız, ancak apolitik değil" diyerek partiler ve politikaya ilişkin tutumunu ifade etmektedir. Zaten federasyonun içinde de sosyalist, komünist ve hıristiyan kesimler oluşmuş ve işçiler bunlardan birine bağlanabilmektedirler.

Yine İtalyan Genel Emek Federasyonu (CGIL) da 'partisiz ama politik' olduğunu ifade ederek sosyalist, komünist ve Hıristiyan sendikalar için ortak ve genel sorunlarla ilgili olarak bir üst örgütlenme işlevini görmüştür.

Görüldüğü gibi, burada aslında sendikaların siyasi partilerden örgütsel olarak bağımsızlıklarını ifade eden bir anlayış sözkonusudur. Böylesi bir anlayışın gerekli olduğunu ve bunun nasıl uygulanması gerektiğini yukarıda belirtmeye çalışmak. Dolayısıyla bu ilkeyi ya da Türk-İş'in buna ilişkin uygulamalarını eleştirirken savunulacak olan görüş sendikaların siyasi parti ve örgütlerle örgütsel ilişki kurması değil, sendikaların politikanın dışında olamayacağı ve olmaması gerektiği ve dolayısıyla politik mücadelede belirli bir yer tutmaktan, taraf olmaktan kaçınmaması gerektiğidir. Sendikalara üye işçiler arasında doğal olarak politik görüş farklılıkları olacaktır ve bunlar sendikal mücadeleye şu ya da bu oranda yansıtacaktır. Bunları bastırmaya çalışmak veya yok saymaya çalışmak ancak ve ancak düzenin egemen politikasına hizmet eder ki, Türk-İş'in yaptığı da bundan başka bir şey olmamıştır. Bu niteliği açığa çıkan ve yeterince de yıpranan bu ilkeden artık pek söz edilmemekte,

ancak bu anlayışın bir biçimde sürdürüldüğü de görülmektedir.

Kamu Çalışanları Sendikaları ve Politika

Bugün toplam üye sayıları 300 bini bulan kamu çalışanları sendikaları artık herkesin önemseydiği ve muhatap almak zorunda kaldıkları ciddi bir güç durumuna gelmişlerdir. Zorlu mücadelelerle geçen son üç yılın sonucu olan bu 300 bin kişilik kitle 1.600.000 kamu çalışanının yaklaşık yüzde 20'sine tekabül etmektedir ki, bu oran Türkiye'deki işçi sendikalarının da örgütlenme oranı civarındadır. (3.6 milyonu sigortalı, 3.5 milyonu sigortasız çalışan işçilerin yaklaşık 1.5 milyonu sendikalıdır ki, bu da yüzde 20 oranına tekabül etmektedir.) Kamu çalışanları sendikalarıyla ilgili yasal düzenleme tamamlanmadığına bugünkü sayının ve oranın çok daha yükseleceği aşikardır.

Başta eğitim işkolu olmak üzere üye sayıları son derece az ve gerçek kitle örgütü olma niteliğini taşımayan bazı devlet güdümlü 'sendikaları' bir yana koyarsak, mevcut kamu çalışanları sendikalarının öncüleri ve örgütleyicileri sosyalistlerdir, düzene muhalif devrimci unsurlardır. 1974-80 döneminde kendi tarihi içinde en ileri noktaya en büyük güce ve kitleselliğe ulaşan sosyalist hareket içinde yetişmiş, oradan siyasi ve ideolojik olarak beslenmiş ve örgütsel tecrübeler edinmiş kamu çalışanları mevcut sendikal örgütlenmenin ve mücadelenin öncüleridir. Dolayısıyla aslında bu hareket içinde genel anlamda sendika ve politika ilişkilerini tartışmaktan çok sosyalistlerde ve onların siyasi örgütlenmeleriyle sendikalar ve diğer kitle örgütleri arasındaki ilişkileri tartışmaya ve açıklığa kavuşturmaya ihtiyaç vardır. Biz de yukarıda daha çok bu eksenle görüşler ifade etmeye çalıştık.

Mevcut kamu çalışanları sendikal hareketinin genel olarak sosyalistlerin ve devrimcilerin öncülüğünde gelişmesi son derece önemlidir ve ciddi bir kazanımdır. Ancak süreç içerisinde ve özellikle de yasal düzenlemelerle birlikte burjuvazinin ve devletin bu duruma müdahale etmeye ve bu alanda da kendine uygun bir yapı, sendikal hareket oluşturmaya çalışmaktan uzak durmama çağını unutulmamalıdır. Bunun çeşitli belirtileri de şimdiden ortadadır. Dolayısıyla sosyalistler bu alandaki mevzilerini güçlendirmeye çalışırken öncelikle yukarıda değinilen ve eleştirilen anlayışlardan kurtulmaya çabalamalıdır. Bunların başında ise daha önce "araççı" anlayış olarak ifade ettiğimiz, sendikalarla ve diğer kitle örgütleriyle siyasi örgütler arasındaki ilişkileri yanlış kavrayan, kitle örgütlerini siyasi örgütlenmelerin basit bir uzantısı ve onların kullanacağı araçlar olarak gören, kitle örgütlerinin etrafında örgütlendikleri ve eylemlerini yaslamaları gerektiği talepleri unutarak hemen tümüyle siyasal

görüş ve talepler ekseninde bir eylem çizgisine dayandırmaya çalışan bu anlayış, daha şimdiden üç iş kolunda bir parçalanmaya yol açmıştır. Bununla mücadele edilmez ve bu anlayış mahkum edilmezse, bu parçalanma devam eder ve sonuçta işçi sınıfının bir parçası olan kamu çalışanları ile birlikte sosyalistler de kaybeden taraf olurlar.

Geçmişte, 70'li yıllarda böylesi bir süreç yaşandı. Sosyalist hareketin hemen bütün kesimlerine, guruplarına egemen olan bu araççı anlayış sonucunda önce gençlik örgütleri, sonra mahallelerdeki emekçi örgütlenmeleri olan halk ve kültür dernekleri parçalandı ve sadece belirli siyasi görüşlere sahip olanların içinde yer aldıkları örgütlenmeler oluştu. Sonra sıra TÖB-DER ve benzeri kitle örgütlerine geldi ve onlar parçalanmaya başladılar. O dönemde bir grubun mevcut yönetimi tanımayarak, kavgalı-dövüşlü kongrelerden sonra ikinci bir TÖB-DER oluşturmaya kalkıştığı hatırlanmalıdır. Nihayet sıra işçi sendikalarına ve DİSK'e gelmişti. TÖB-DER'i parçalamaya kalkışan aynı siyasi gurup DİSK içinde etkin olmadığı sendikalara alternatif sendikalar (Beton-İş vb.) oluşturmaya girişmişti. DİSK ve diğer sendikaları parçalamaktan 'kurtaran' ise hepimizin tepesine inen 12 Eylül darbesi oldu. Biz sosyalistlerin henüz parçalamayı beceremediğimiz kitle örgütlerinin tümünü kapattı. Dolayısıyla gelecekte benzer sorunlarla karşılaşmak istemiyorsak bu geçmişten ders alarak bugün daha duyarlı ve dikkatli olunmak zorundadır.

Biraz önce bugün üç işkolunda bir parçalanmadan söz ettik. Eğitim işkolunda Eğitim-Sen'in yanısıra Eğitim-İş, sağlıkçılarda Tüm Sağlık-Sen'in yanısıra Sağlık-Sen ve belediye çalışanları arasında da Tüm Bel-Sen'in yanısıra Bem-Sen bulunmaktadır. Bem-Sen ve Sağlık-Sen tam anlamıyla araççı bir anlayışın ürünü olan, ancak belirli siyasi görüşlere yakınlık duyanların oluşturduğu örgütler özelliği gösterirken, Eğitim-İş ise Türk-İş'in çizgisine sürüklenerek ve Eğitim-Sen'in 'solcu olduğunu' ileri sürüp, kendisinin ne solcu, ne de sağcı olduğunu, apolitik konumdaki eğitim çalışanlarını örgütlemeyi ve bunlara uygun bir sendikacılık yapmayı istediklerini söylemektedir. Eğitim-İş Genel Başkanı Niyazi Altunya'nın deyiimiyle hedefleri "sağda ve solda olmayan, ortadaki tampon bölgede, 'yeşil kuşak'ta bulunan eğitim emekçilerdir. " Ve Eğitim-İş bu anlayışı çerçevesinde Kamu Çalışanları Sendikaları Platformu'na katılmamaktadır. Bu işkolunda sendikal birliği sağlamak için Eğitim-Sen üzerine düşen herşeyi yapmış, kongresinde oybirliği ile kararlar almış ancak, Eğitim-İş ayrı durmakta ısrar ederek ve bunun gerekçesini oluşturmaya çalıştıkça da Türk-İş'in anlayışına giderek yaklaşarak, ayakta durmaya uğraşmaktadır. Eğitim-İş'in bu tutumunun mahkum edilmesi sadece eğitim işkolundaki

emekçiler açısından değil, diğer işkolları ve genel kamu çalışanları sendikal hareketinin gelişimi açısından da önemlidir.

Oysa demiryolu çalışanları ve enerji işkolundaki kamu çalışanları işkollarında bulunan birden fazla sendikayı Demiryol-Sen ve Ener-Sen çatısı altında birleştirmeyi ve sendikal birliği sağlamayı başarmışlardır. Bu diğer işkollarında da becerilebilirdi, yeter ki, bu sendikaların üyelerinin ortak talepleri dikkate alınsın ve siyasal görüş ayrılıkları, bu taleplerin gerçekleşmesinin yol ve yöntemleri üzerinde bir tartışma ve yarışa dönüşsün. Bu doğrultuda çaba harcanmaya devam edilmeli ve bu işkollarındaki parçalanmaya bugün için katlanmak bir zorunluluksa da, bu durum kabullenilmemeli ve meşruiyeti tartışılmaya devam edilmelidir. Bu parçalanmışlığın aşılması ve yanlış anlayışların bu gibi örneklerden beslenmemesi için her işkolunda sendikal birlik için mücadele yürütülmelidir.

Kamu çalışanlarının artık yüzbinleri kucaklayan sendikal hareketinin sosyalistlerin öncülüğünde gelişmesi, özellikle kitle mücadelesiyle kazanılan mevzilerle birlikte sosyalist hareketin içinde bulunduğu krizi aşabilmesi için de bir olanaktır. Ama bu olanak çeşitli siyasi görüşler ve guruplar açısından kendilerini basitçe güçlendirmek, kendilerine insan kazanmak olarak görülür ve bu anlamda bu kitle örgütleri 'kullanılmaya' kalkılırsa sonuçta bu olanak harcanmış olacaktır. Oysa bu kitle örgütleri ve buralarda gelişen kitle mücadelesinden öğrenilecek çok şey vardır ve soruna da böyle bakmak gerekir. Sosyalist hareketin yeniden atılım yapabilmesi ve kitlesel bir güce ulaşabilmesi için böyle bir bakış açısı önemlidir.

Kamu çalışanları sendikalarının kitleselliklerini korumaları ve geliştirmeleri açısından buralarda biraraya gelenlerin ortak taleplerinin unutulmaması, eylemlerin bu taleplere yaslanması gereğine daha önce yeterince vurgu yaptık. Bunun yanı sıra bu kitle örgütlerinde iç işleyişin demokratik merkezîyetçilik ilkesine uygun bir şekilde yürütülmesi de büyük önem taşır. Yanlış ya da eksik kavranışı nedeniyle bir ölçüde yıpranmış bulunan demokratik merkezîyetçilik ilkesi basitçe ve sadece organların seçimle oluşması ve azınlığın çoğunluğa, alt organların üst organlara uymasından ibaret değildir. "Siyasi örgütlerde merkezi yan, kitle örgütlerinde demokratik yan ağır basar", ya da "gizlilik koşullarında merkezîyetçilik artar, demokrasi zayıflar" gibi geçmiş yıllarda ileri sürülen kavrayışların bir tutarlılığı olmadığı gibi bu ilkenin geçerliliğinin tartışılmasına yol açmıştır.

Demokratik merkezîyetçilik, siyasi ve ideolojik ve hatta sınıfsal ayrılıkları olan bireylerin veya gurupların kendilerini biraraya getiren talepler ve

program doğrultusunda eylemlerinin birlikteliğini sağlayan bir işleyiş yöntemidir. Bunun somut açılımı ise, örgüt üyelerinin tümünün kararlara katıldığı, organlarını seçimle oluşturduğu , yöneticilerini denetlediği, beğenmediği yöneticilerini geri çağırdığı, değişik görüşlerin kendilerini rahatlıkla ifade edebildiği, azınlığın çoğunluk olma hakkına ve bunun için uygun ve meşru mücadele yollarına sahip olduğu, alınan kararların tüm üyeler için bağlayıcı olduğu bir işleyiştir. Dolayısıyla demokratik merkezîyetçilik sosyalist bir bakış açısından kavranmalı, bu kitle örgütlerinde bulunanların kendi kendilerini yönetme bilincinin gelişmesine hizmet etmelidir. Onun için mümkün olduğu kadar temsili demokrasiden çok, doğrudan demokrasi perspektifine dayanılarak uygulanmasına özen gösterilmelidir.

Demokratik merkezîyetçilik ilkesinin bir parçası olarak en fazla tartışma ve sorun yaratan şeylerin başında ise örgütün yönetimine de sahip olan çoğunluk tarafından alınan kararlara azınlığın da uyması ve herkes için bağlayıcı olması gelmektedir. Oysa bu durum hiç te o kadar karmaşık değildir. Kitle örgütündeki tüm üyeler için bağlayıcı kararlar o örgütü vareden taleplerle, o örgüt içinde biraraya gelenlerin ortak amaçları ile ilgili olur ve yönetimdeki çoğunluk kendi siyasi görüşlerini veya kitle örgütünün doğrudan hedefleri arasında olmayan kararları herkes için bağlayıcı olacak şekilde dayatmazsa ortaya ciddi bir sorun çıkmaz. Eğitim-Sen bu konuda öğretici ve yerinde örnekler vermiştir. Örneğin İLKSAN'la ilgili bir sorun ve eylem Eğitim-Sen'in içinde bulunanların tümünü ilgilendirir, ortak bir olaydır. Sendika yönetimi bu konuda bağlayıcı kararlar alır ve herkesin de buna uymasını ister. Nitekim böyle olmuş ve başarılı bir kampanya yürütülürken herhangi bir sorun da çıkmamıştır. Ama örneğin bu yıl 1 Mayıs'ın nerede ve nasıl kutlanılacağı Eğitim-Sen içinde bulunan farklı siyasi görüşe sahip üyeler, gruplar arasında tartışılmış ve farklı öneriler şekillenmiştir; Türk-İş'le birlikte Şişli'de, ya da DİSK ve diğer kamu çalışanları sendikaları ile ortak bir şekilde Pendik'te miting yapılması gibi. Dikkat edilirse yine burada 1 Mayıs'ın kutlanması, 1 Mayıs'ın işçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü olduğuna ilişkin farklı görüşler yoktur. Farklılık, kutlamanın nerede, nasıl ve kiminle birlikte yapılması gerektiğine ilişkindir. Bu konuda örgüt içinde bir süre tartışma olduktan sonra yönetim Eğitim-Sen'in Pendik'te olacağını açıklamış, bu kararını herkese duyurarak çağrı yapmıştır. Ancak sonuçta bu karar bazı siyasal değerlendirmeleri de içeren ve Eğitim-Sen içinde bulunan herkesin bu sendika içinde yer alırken ortakça sahip oldukları taleplerin ve beklentilerin doğrudan bir parçası değildir. Dolayısıyla örgüt olarak Eğitim-Sen Pendik'te olacaktır,

ama bu karara katılmayan Eğitim-sen üyeleri kendi siyasi görüşleri ve değerlendirmeleri çerçevesinde Şişli'ye gidebilirler, evlerinde oturur veya kır gezmesine de çıkabilirler. Bundan sonrası sendika yönetiminin ikna gücüne ve etkisine bağlıdır. Bağlayıcı bir karar üzerinden idari bir zorlama, bir yaptırım söz konusu olamaz. Nitekim 45 bin üyenin bir kısmı Pendik'e gitmiş ve Eğitim-Sen örgütünün pankartları ve sloganları ile gösteri yapmış, bir kısım üye Şişli'ye giderek kendi siyasi görüşleri doğrultusunda davranmış, büyük çoğunluk ise o gün evlerinde oturmuş ya da başka şekilde değerlendirmiştir. Kimi siyasal ve örgütün doğrudan talepleri arasında yer almayan demokratik sorunlar söz konusu olduğunda **örgütü temsilen** karar almak, ancak bunu herkes için bağlayıcı bir biçimde dayatmamak doğru ve yerinde olan tutumdur. Tersine, örgüt içindeki azınlığın, çoğunluktan farklı düşünenlerin üzerinde bir baskıya yol açar ve onları siyasi kimliklerini öne çıkardıkları tutumlara sürükler. Kimi siyasal ve demokratik taleplerde böylesi bir özgürlükten yaralanan azınlık da, örgütü vareden temel taleplerle ilgili eylemler konusunda alınan kararların bağlayıcılığını, yani bu taleplere ilişkin bir eylem birliğini kabullenmek ve gereklerini yerine getirmek durumunda olmalıdır. Azınlık ve çoğunluk arasındaki ilişkiler böyle olursa örgütün parçalanma tehlikesi olmaz ve tüm kitlesinin katıldığı etkin bir mücadele yürütülebilir.

Bu anlayış ve ilkelere uygun davranıldığı takdirde, kamu çalışanları sendikaları önlerine çıkarılan engelleri ve çeşitli tuzakları aşarak başarıyla gelişmeyi sürdürmekle kalmayacaklar, sosyalist hareket için de yeni bir soluk olacaklar ve bu ülkede şu anda varolan koşulların ve egemen değerlerin aşılmasını sağlayacak bir toplumsal ve siyasal rüzgarın esmesi için üzerlerine düşeni yapabileceklerdir. ▼

Kamu Çalışanlarının Sınıfsal Konumu

Yazan: **Tonguç ÇOBAN**

1980'lerin ikinci yarısında ülkemiz toplumsal mücadeleler tarihine yeni bir halka eklendi. Bu yeni halka kamu çalışanlarının grevli ve toplu sözleşmeli sendikalaşma mücadele<Yok>siydi. Kamu çalışanlarının bu yeni süreci bugüne dek birçok açıdan incelendi ve tartışıldı. En yoğun tartışılan konulardan biri ise kamu çalışanlarının sınıfsal konumu.

Kamu çalışanlarının sınıfsal konumu ya da niteliği üzerine yapılan tartışmalar aslında dünya ölçeğinde yürütülen daha genel bir tartışma ile paralel yürümektedir. Bugün gerek akademik çevrelerde gerekse toplumsal mücadele içinde yer alan kesimlerde, "sınıf nedir?", "toplumsal sınıfların konumunda ve rollerinde bir değişiklik olmuş mudur?", "işçi sınıfının niteliği ve kapsamı, içinde yaşadığımız dönemde nasıldır?" gibi sorulara yanıt aranmaktadır.

Bu soruların bir kısmı hiç kuşkusuz işçi sınıfı mücadelesinin artık tüümüyle ortadan kalktığını iddia eden ve "elveda proletarya" diyen egemen sınıf ideologlarınca gündeme getirilmektedir ve elbette bu yaklaşımların yanlışlığı ve reddedilmesi gerektiği kuşku duyulmayacak açıklıktadır. Bununla birlikte toplumsal sınıfların bileşiminde hiçbir değişimin olmadığını, sınıfların kapitalizmin doğuşundan bu yana hiçbir değişikliğe uğramadan aynı kaldığını kabul etmek de mümkün değildir. Dolayısıyla "sınıflar" üzerine dünya ölçeğinde yürütülen tartışmalar bizim yabancımız olmamalıdır. Zaten işçi sınıfı mücadelesinin güçlendirilmesinin bize yüklediği sorumluluklar böyle bir yabancılaşma imkanı bırakmamaktadır.

Kamu çalışanlarının sınıfsal konumu sorunu sadece akademik-teorik bir sorun değildir. Sendikal açıdan bu sorun, kamu çalışanları sendikalarının önümüzdeki süreçteki yönelimini belirleyecek önemlidir. Daha genel olarak sınıf mücadelesinin yeni dönemindeki gelişme dinamiklerini saptama ihtiyacı ise kamu çalışanlarının sınıfsal konumu sorununu pratik ve siyasal bir

sorun haline getirmektedir.

Bu sorunu doğrudan ele almadan önce toplumsal sınıf tanımının yerli yerine oturtulması gerekiyor. Ülkemizde bu konuda geçmişten bu yana süregelen bazı hatalı yaklaşımları eleştirmek ise bu tanımın yapılabilmesinde iyi bir başlangıç noktası olabilir. Çünkü kamu çalışanlarının sınıfsal niteliği üzerine öne sürülen bazı düşüncelerin yanlışlığı genel olarak sınıf kavramının yanlış tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Sınıf kavramı üzerine temel bir perspektif oluşturduktan sonra asıl sorunumuzu tartışmaya başlayabiliriz.

Sınıf Üzerine Bazı Hatalı Yaklaşımlar

Sınıfların ne olduğuna ve özellikle işçi sınıfının kapsamına ilişkin yanlış yaklaşımlara kaynaklık eden iki temel sorundan söz etmek mümkündür. Birincisi, üretken emek/üretken olmayan emek ayrımıdır. İkinci sorun ise, kafa emeği/kol emeği ayrımıdır. Bu iki ayrım bazı kesimler tarafından farklı toplumsal sınıfların birbirinden ayrıştırılmasında bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Bu konuda bir berraklık sağlanmadan bir toplumsal kesimin, örneğin kamu çalışanlarının sınıfsal konumunu belirlemek mümkün değildir.

Hatalı bir yaklaşıma göre, üretken emek sahibi olmak, yani artı-değer üretmek işçi sınıfından olmayı belirleyen yegane ölçüttür. Yine bu yaklaşımın savunucuları, üretken olmayan emekçileri ya küçük burjuva ya da bir orta tabaka saymaktadır. Oysa üretken emek/üretken olmayan emek ayrımı, sınıfsal bir ayrıştırmanın temel ölçütü değildir. Bir başka deyişle, “sadece üretken emeğe sahip olanlar işçi sınıfının üyesidir, diğerleri değildir” gibi bir düşünce doğru değildir. Elbette üretken/emek üretken olmayan emek ayrımının bir anlamı vardır; bu da toplumsal zenginliğin nasıl yaratıldığı ile ilgilidir. Bu konuya ilerde daha ayrıntılı olarak değineceğiz.

Bir başka hatalı yaklaşım, işçi sınıfının sadece kol emeği sahiplerinden oluşan bir toplumsal grup olarak tanımlanmasıdır. Hemen şunu belirtmek gerekir ki her çalışmada belli oranlarda kol ve kafa emeği vardır. Ancak bazı işlerde kol emeğinin oranı yüksekken, bazılarında kafa emeğinin oranı yüksektir. Yine kapitalist işbölümünün derinleşmesine paralel olarak, uzunca bir süre işçi sınıfının büyük bir bölümünün kol emekçilerinden oluştuğu doğrudur. Ancak bu, kafa emekçilerinin kategorik olarak işçi sınıfının dışında sayılmasına gerekçe olamaz. Kafa emekçileri de işçi sınıfının bir parçasıdır. Nitekim, dünya ölçeğinde yaşanan köklü değişiklikler işçi sınıfı saflarındaki kafa emekçilerinin oranını artırmaktadır.

Kamu Çalışanları Hangi Sınıftandır?

Kamu çalışanlarının sınıfsal konumları hakkında da farklı yaklaşımlar öne sürülmektedir. Bir görüşe göre, kamu çalışanları orta tabakadır, çünkü kamu çalışanları, gelirlerini esas olarak devlet bütçesi içinden elde eden bürokrasi içinde yer alırlar. Bir başka deyişle, bunlar devlet yapısı içinde genişleyen kamu maliyesi sayesinde varlıklarını sürdürürler. Dolayısıyla devlet, kamu çalışanları karşısında bir patron değildir ya da kamu çalışanları ile devlet arasında emek-sermaye karşılığı benzeri uzlaşmaz bir çelişki yoktur. Kamu çalışanları artı- değer üretmezler, artı-değerden pay alırlar. Bu yüzden işçi sınıfı içinde değildirlere, ancak ücretle geçindikleri için sermaye sınıfı üyesi de değildirlere. Öyleyse kamu çalışanları sınıf özelliği göstermeyen bir orta tabakadır.

Bu değerlendirmede yer alan devlet ile kamu çalışanları arasındaki ilişki sorununu ayrıntılı olarak tartışacağız, ancak kamu çalışanlarının artı-değer üretmedikleri, yani üretken olmadıkları gerekçesiyle işçi sınıfı içinde sayılmamaları biraz önce değindiğimiz hatalı bir yaklaşımın tipik bir ifadesidir.

Esas olarak kamu çalışanlarının ideolojisinin tahliline dayanan başka bir yoruma göre, kamu çalışanları küçük burjuvadır. Bu düşünceye göre, kamu çalışanları devlet ile olan bağları sonucu küçük burjuva ideolojisine sahiptir ve bu ideolojik kimlik, kamu çalışanlarına küçük burjuva niteliği kazandırır.

Bu tahlilin dayandığı kamu çalışanlarının devlet ile olan bağlarının değişmediği tezi tartışılmalıdır. İleride göstermeye çalışacağımız gibi, bu ideolojik bağ tarihsel ve nesnel olarak çözülmektedir; bu olgu ise yukardaki değerlendirmeyi geçersiz kılmaktadır.

Kamu çalışanlarının işçi sınıfından olmadıklarını ispatlamaya çalışan bu iki görüşün aksine, bir başka tez ise kamu çalışanlarının da tıpkı fabrikada çalışan işçiler gibi ücret dışında bir geliri olmadığı, dolayısıyla işçi sınıfının bir parçası olduğu şeklindedir. Bu tanımlamaya göre, bir başkasına ait bir işyerinde çalışan, bu işyerinin sahibine işgücünü satan ve bu işgücü satışı sonucunda elde ettiği ücret veya aylık geliriyle yaşamını sürdüren insanlar işçi sınıfını oluşturur. Bir başka ifadeyle, ücret karşılığı çalışan herkes, işvereni ister özel ister kamu sektöründe olsun, işçidir. Ücret karşılığı çalışmayı tek ölçüt haline getiren bu yaklaşımdan çıkan sonuca göre, kamu çalışanları işçidir.

Bu yaklaşımda eksik olan ise tarihsel perspektiftir. Bütün ücretlileri tarih dışı bir şekilde işçi sınıfının üyesi saymak, sınıfların oluşum, değişim ve iç tabakalaşma/farklılaşma olgularını gözardı etmek anlamına gelir. Oysa, bütün işçiler ücretlidir, ama her ücretliyi işçi saymak doğru değildir. Çünkü işçi sınıfı üyesi olmayı belirleyen başka tarihsel ölçütler mevcuttur.

Bu yanlış olduğunu iddia ettiğimiz yaklaşımların karşısında, kamu çalışanlarının sınıfsal konumunun ne olduğu sorununu ele alabilmek için önce sınıf kavramına bir açıklık getirmeye çalışalım.

Sınıf Nedir?

Kapitalist toplum çeşitli sınıflardan oluşur. Bu sınıfları birbirinden ayır- dedecek temel ölçüt insanların üretim süreci içindeki yerleridir. "Peki üretim süreci nedir?" diye sorulacak olursa kısaca şöyle yanıtlanabilir: Bir toplumun sürekliliğinin sağlanması için gerekli olan maddi ve maddi olmayan ihtiyaç- lar üretim yoluyla elde edilir. Toplumu oluşturan insanlar bu üretimde şu ya da bu biçimde yer alırlar. Toplumdaki bütün üretimlerin toplamı üretim süre- ci diye tanımlanabilir. Bu süreç, yiyecek, giyecek, barınacak ev gibi en temel maddelerden makinalara, yollara, barajlara kadar bütün maddi malların üreti- mini ve ulaşım, haberleşme, eğitim, enerji, sağlık gibi hizmet faaliyetlerini kapsar.

İnsanların bu üretim sürecinde yer alışları en genelde üç şekildedir.

1- Bir kısım insan üretimin yapılabilmesi için gerekli olan makinaların, araç ve gereçlerin, kısaca üretim araçlarının sahibidir. Bunlar kendileri çalış- madan sahip oldukları ya da hükmettikleri üretim araçlarını üretime sokarak gelir elde ederler. Bir başka deyişle, sermayeleri (para biçiminde ya da maki- na biçiminde) yoluyla üretim sürecinde yer alanlar patronlar sınıfını oluşturu- r.

2- Diğer bir grup insan ise üretim aracından yoksundur. Bunlar sadece emeğünü satabilirler. Emeklerini, patronların sahip olduğu ya da hük- mettiği üretim araçlarıyla birleştiren ve karşılığında ücret alan bu insanlar da ücretli emekçiler, yani işçi sınıfını oluşturur. Ücretli emekçilerin meslekleri ve emeklerini sunma biçimleri farklı farklı olabilir. Kimi tezgah başında kol emeğiyle çalışır; kimi büroda masa başında çalışır; kimi doktordur; kimi öğ- retmendir; kimi mühendistir vb. Ücretli emekçiler doğrudan maddi mal üre- timinde de çalışabilirler ya da hizmet sektöründe hizmet üretimi yaparlar. Örneğin biri kumaş üreten fabrikadadır, diğeri ise telefon bağlantısı kurar. Ücretli emekçilerin bir kısmı ağırlıklı olarak kol ve beden emeği kullanır, di- ğer bir kısmı daha çok kafa emeği kullanır. Örneğin maden işçisi kömür üre- tir, büyük bir büroda ücretle çalışan mimar tasarım yapar. Bütün bunlar üc- retli emekçilerin bir tek ortak temelde birleşmelerini engellemez. Bu ortak temel ücret karşılığı çalışmak ve üretim aracı üzerinde tasarrufu olmamaktır. Öyleyse ücretli emekçiler toplumun en büyük toplumsal sınıfını oluşturur.

3- Patronlar ve ücretli emekçiler dışında, kendi üretim araçlarına sahip

olan ve üretim araçlarını yine kendi emekleriyle birleştiren insanlar da vardır. Örneğin minibüs şoförü, kendi muayenehanesinde çalışan doktor, kendi bürosunda çalışan mühendis vb. Bunlar bir "orta sınıf" konumundadır.

Toplumda özellikle patronlar sınıfı ile ücretli emekçiler arasındaki üretim ilişkisi bir "çıkar çatışması" ilişkisidir. Bunun nedeni tamamen nesnelidir, yani insanların niyetlerinden bağımsızdır. Patronların amacı daha fazla kar elde etmektir. Bunun tek yolu en az maliyetle en çok üretimin yapılmasıdır. Bunun için patronlar işçiyi daha fazla üretmeye zorlar, bunun karşılığında ise asgari ücretten fazlasını vermek istemez. Bu patronlar arası rekabetin bir sonucudur. İşçiler ise daha iyi yaşamak için ücretlerini arttırmak ve daha az çalışmak isterler. Bu yüzden bu iki sınıf birlikte varolmasına karşın birbirleriyle çelişki halindedir. Patronlar, çalıştırdıkları işçilerin emeklerinin tam karşılığını vermezler, bir kısmına el koyarlar. Karın temel kaynağı da karşılığı verilmeyen emektir. Bütün bunlar, "ekonomik çelişki" olarak tanımlanabilir. Buradan yola çıkarak, toplumsal sınıfların ilk olarak bu ekonomik çelişki etrafında saflaştıklarını söylemek mümkündür.

Ancak bununla birlikte sınıfların toplumsal varoluşu sosyal ve siyasal bir eksene de sahiptir. Bu da sınıf mücadelesidir. Bir başka deyişle, sınıflar sınıf mücadelesi içinde varolurlar. Sınıf mücadelesi yaşamın içindedir.

SÖylediklerimize "Bu anlatılanlar özel sektör için geçerli. Oysa biz ücretimizi ya da maaşımızı devletten alıyoruz. Devlet patron olamaz. O zaman biz 'memurlar' ücretli emek-sermaye saflaşmasının içinde değiliz" diye itiraz edilebilir.

Gerçekten böyle mi? Devlet toplumsal sınıflardan bağımsız mı? Bu sorulara tutarlı yanıtlar verebilirsek "memurlar"ın, yani kamu emekçilerinin toplumsal sınıflar içindeki konumunu açığa çıkarabiliriz. Ama ondan önce, sınıf kavramını daha ayrıntılı olarak ele alalım.

Toplumsal bir sınıf yalnızca ekonomik bir kategori değildir. Ayrıca bir sınıfın sadece maddi malların üretim sürecindeki yeriyle ya da toplumsal zenginlikten aldığı payla tanımlanması eksik ve yanıltır. Toplumsal bir sınıf ekonomik olduğu kadar sosyal ve siyasal bir kategoridir.

Geniş anlamıyla üretim süreci, yalnızca toplumsal emeğin metada somutlanmasını değil, dolaylı ya da doğrudan bütün toplumsal zenginliğin ve sosyo-ekonomik yeniden üretimin tüm süreçlerini kapsar. Bir sosyo-ekonomik sistem ise meta üretiminin yanında dolaşım ve tüketim süreçlerinden ve bu süreçleri egemen sınıf çıkarları lehine düzenleyen yönetim süreçlerinin bütününden oluşur. Bu genel yaklaşımla işçi sınıfının toplumsal varlığı üç soyutlama düzeyinde ele alınabilir.

a- Toplumsal servetin yaratılma sürecinde işçi sınıfı.

b- Yalnızca toplumsal servetin değil, toplumsal sistemin yeniden üretim süreci içinde işçi sınıfı.

c- Sınıf mücadelesi içinde işçi sınıfı.

Yukardaki sıralama (servet, sistem, sınıf mücadelesi) işçi sınıfının kapsamını belirlemenin üç ayrı soyutlama düzeyine tekabül eder. Her soyutlama düzeyindeki tahlilden sonra işçi sınıfı tanımı yerli yerine oturtulabilir. (Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta sınıf tahlilimizin “kendisi için sınıf” kategorisini, yani “dışardan siyasal bilinç” ögesini içermediği, işçi sınıfının “nesnel temellerini” ortaya koyma çabasıyla yetindiğidir. “Sınıf mücadelesi” de iki sınıf arasındaki “nesnel ve kendiilğinden” bir karşılığı ifade etmek için kullanılmaktadır.)

1- Toplumsal servetin yaratıcısı üretken emekçilerdir. Üretken emek, servetin biçimi olan metaların üretilmesinde kullanılan emektir. Meta üretimi sürecinin başlangıç aşamasından son aşamasına kadar her adımda kullanılan emek üretkendir. Bir metayı meta yapan süreç tasarımıyla başlar, üretimin çeşitli aşamalarıyla devam eder ve tüketilir hale gelmesiyle sona erer. Dolayısıyla üretken-emeğin mutlaka kol emeği olması gerekmez. Kafa emeği de üretken olabilir. Üretken emeğin ayırdıcı yönü artı-değer yaratmasıdır. Ekonomik sömürünün, sermaye birikiminin ve sonuçta toplumsal servetin kaynağı üretken emektir.

Bu düzeyde yapılan tanıma göre, toplum ücretli emek ile sermaye olarak ikiye ayrılmıştır. Sermaye sınıfı ya da kapitalist sınıf üretim araçlarına sahiptir ve üretimi kontrol eder. İşçi sınıfı, yani üretim araçları sahibi olmayanlar ise emek güçlerini satarak ücret alırlar. Kısacası üretken emekçiler kapitalist sömürünün esas kaynağı olarak işçi sınıfının asli parçasıdır. Burada belirtilmesi gereken, özel bir patrona emekgücünü satan, sonuçta içinde artı-değer gizli olan meta üreten, yani patronunun sermayesini büyüten ve emeğinin ürünü denetleyemeyen her işçinin üretken olduğudur. Bu anlamda, tekstil fabrikasında çalışan işçinin emeği ne kadar üretkense, özel okulda çalışan öğretmenin emeği de o kadar üretkendir.

Ancak toplam toplumsal emek-gücü sadece üretken-emekgücünden oluşmaz; üretken olmayan emekgücünü de kapsar. Servetin, yani artı-değerin yaratıcısı üretken emekgücü iken, üretken olmayan emekgücü artı-değer fondan pay alır. Bu anlamda meta üretiminin her aşamasında kullanılan emek üretken iken, meta üretiminin dışında yer alan ticaret (dolaşım) ya da üretimin zorunlu aşaması olmayan hizmet alanlarında harcanan emek üretken değildir. Ancak bu demek değildir ki üretken olmayan emek sahipleri iş-

çi sınıfının dışındadır.

Üretken olmayan emekçilerin de işçi sınıfı içinde olup olmadığını anlayabilmek ya da bu emek türü içinde yeni bir tasnife gidebilmek için ikinci soyutlama düzeyine geçmek gerekir.

2- Toplumsal sistemin bütün parçalarıyla (ekonomik, sosyal ve siyasi) yeniden üretim süreci içinde toplumsal sınıflar yalnız soyut ekonomik değil, somut ve canlı varlıktır. Buna göre sınıflar, tarihsel olarak belirlenmiş üretim toplumsal üretim sisteminde tuttukları yere, üretim araçlarıyla olan ilişkilerine, emeğin toplumsal örgütlenmesindeki rollerine ve dolayısıyla, toplumsal zenginlikten kullandıkları payın boyutlarına ve bu payı elde etme biçimlerine göre birbirinden ayrılan büyük gruplardır.

Bu tanıma göre işçi sınıfı, üretim araçlarına sahip olmayan, yaşamak için işgüçlerini satmaya zorlanmış ücretli emekçilerdir. Yani üretken olmayan emekçilerin büyük bir bölümü de işçi sınıfı içindedir, çünkü onlar da üretim araçları sahibi kapitalistler karşısında emekleriyle toplumsal üretim sisteminin şu ya da bu yerinde (meta üretimi alanına dahil olmayan hizmet alanlarında, dolaşımda ya da ticarete vb.) yer alan emekçilerdir. Çünkü toplumsal sistemin yeniden üretimi açısından yalnızca meta üretimi yeterli değildir. Çeşitli meta üretim süreçlerini birbirine bağlayan geniş bir ticaret, haberleşme ya da hizmet ağı ve bu alanlarda kullanılan üretken olmayan ama gerekli olan emeğe de ihtiyaç vardır.

Özetle meta üretimini de kapsayan ama ondan daha geniş bir süreci ifade eden toplumsal üretim sisteminde üretken emek sahipleri kadar üretim araçlarından yoksun, emekgüçlerini kapitalistlere satan ve karşılığında ücret alan ama emekleri üretken olmayan emekçilerin büyük bir kısmı da işçi sınıfı içindedir.

Fakat işçi sınıfı toplum içindeki ücretlilerin hepsini kapsamaz. Çünkü her ücretli toplumsal üretim sistemi içinde nesnel olarak kapitalist sınıf karşısında konumlanamaz. Bu noktayı daha iyi anlayabilmek için üçüncü soyutlama düzeyine geçmemiz gerekiyor.

3- Toplumsal sınıfların ete kemiğe büründüğü tarihsel süreç sınıf mücadelesidir. Bir sınıf, karşıt sınıf karşısında ve "kendiliğinden ve nesnel" bir sınıf mücadelesi içinde kendini var eder. Burjuvaziye karşı işçi sınıfı, işçi sınıfına karşı burjuvazi. Sınıf mücadelesi uzlaşmaz sınıf karşıtlığına dayanır ve ekonomik sömürü üzerinde temellenen toplumsal bir gerçektir.

Sınıf mücadelesinin bir yönü kapitalistlerin işçi sınıfını sömürmesidir. Kapitalist toplumun varoluş koşulları kapitalist sınıfın işçi sınıfına uyguladığı sömürünün koşullarıdır. Kapitalist sınıf sömürü koşullarını ne pahasına

olursa olsun yeniden üretmelidir ve kapitalistler bunu ancak işçi sınıfına karşı sürekli bir sınıf mücadelesini sürdürmek koşuluyla güvence altına alır. Kapitalist sınıf bu sınıf mücadelesini sömürünün siyasal, ideolojik ve maddi koşullarını sürekli kılarak ya da yeniden üreterek sürdürür.

Her ücretli bu sınıf mücadelesinde kapitalistler karşısında taraf mıdır? Her ücretlinin nesnel varlığı kapitalist sınıfın varlığıyla uzlaşmaz bir karşıtlık içinde midir? Üretim araçlarından yoksun olmak ve ücretle geçinmek işçi sınıfından sayılmak için yeterli midir?

Bu soruların hepsini “hayır” diye yanıtlayabiliriz. Bir başka deyişle yalnızca ücretle geçiniyor olmak işçi olmak demek değildir. Sınıf mücadelesi içinde kapitalist sınıf karşısında ücretli işçi sınıfı olduğu gibi, kapitalist sınıf yanında, yani işçi sınıfı karşısında ücretliler de vardır.

Burada “egemenlik” kavramı kritik bir öneme sahiptir. Kapitalist sınıfın sınıf mücadelesinde işçi sınıfı ve toplumun diğer kesimleri üzerindeki egemenliğinin kaynağı, üretim araçlarını, dolayısıyla toplumsal üretim sistemini kontrol etmesidir. Ancak egemenliğin fiili biçimlenişi siyasal sistemdir; yani, kapitalist sınıf, doğrudan değil, dolaylı bir egemenlik kurar: siyasal sistem ile, yani devlet ve bürokrasi aracılığıyla. Parlamento, siyasal partiler, yargı ve güvenlik kurumları, asker, polis vb. bu egemenliğin kurulmasında işlev gören kurumlardır.

Bir başka ifadeyle, sınıf mücadelesinde üretim araçları sahipliği egemenliğin temel kaynağı olsa da “görece” dolaylı bir yönetim aracının yani devletin varlığı bu egemenliği somut hale getirir. Buradan yola çıkarak, sınıflar yalnızca üretim araçları karşısındaki konumlarına göre değil, yönetim aracı yani “siyasal egemenlik kurumu” devlet karşısındaki konumlarına göre de değerlendirilmelidir. Bu da aslında çeşitli toplumsal grupları sınıf mücadelesi içindeki konumlarına göre değerlendirmek ya da karşılıklı sınıf konumlarını incelemek anlamına gelir.

Örneğin, devletin valisi, emniyet müdürü, generali ya da yüksek hakimi üretim aracından yoksundur ama “siyasal egemenliğin” kurulmasında “nesnel olarak işçi sınıfı karşısında” yer alırlar. Bu ücretlilerin yönetim erki içinde olmaları, yani kapitalist sınıfın egemenliğinin kurulmasında bir rol üstlenmiş olmaları, işgüçlerini satarak ücret alıyor da olsalar, onları sınıf mücadelesinde nesnel olarak işçi sınıfının karşısına, kapitalist sınıfın ve devletin yanına yerleştirir. Bir savcının ya da polisin düşünce olarak kendisini işçi sınıfı içinde görmesi bu nesnel gerçeği değiştirmeyen ve “siyasal bilinç” kavramıyla açıklanabilir bir olgudur.

Bu tahlil bürokrasi içinde yer alan geniş bir ücretli kitlesi için geçerlidir.

Kısacası işçi sınıfını ücretli kategorisi ile eşitlemek son derece yanlış ve yanıltıcı bir düşüncedir. Çünkü işçi sınıfının ayırdedici yönü kapitalist sınıfla uzlaşmaz karşıtlık içinde olmalarıdır. Bu karşıtlık “sömürü ve egemenlik” ilişkisi üzerinde kurulur. Bütün ücretlileri işçi olarak görmek ise bu ilişkiyi bulanıklaştıran, dolayısıyla sınıf mücadelesinin nesnel temellerini yok sayan bir yaklaşımdır.

Şimdi sorabiliriz: Kamu çalışanları işçi mi, değil mi? Ya da kamu çalışanları hangi sınıftan? En azından “memurlar”ın bir kısmının işçi sınıfından olmadığını, hatta varoluş nedenlerinin işçi sınıfı karşısında olduğunu gördük. Fakat tüm kamu çalışanları için bu geçerli değildir.

Yukardaki soruyu yanıtlayabilmek için kamu çalışanlarının tarihsel süreç içindeki gelişimini ve iç farklılaşmasını izlemek zorundayız. Bu da devletin niteliğini değişimini bilmeyi zorunlu kılar, çünkü kamu çalışanlarının sınıfsal niteliği “kamusal alan”, yani “devlet” ile doğrudan ilişkilidir.

Devlet ve Kamu Çalışanlarının İlişkisinin Evrimi

Kapitalizmin ilk dönemlerinde devlet egemenliğin kurulmasının bir aracı olarak siyasi ve ideolojik bir işleve sahipti. Devletin bu dönemde esas işlevi kapitalist sınıfın yönetici sınıf olmasını gerçekleştirmesiydi. Bunun için de “devlet memurlarının” oluşturduğu bürokratik bir mekanizma yaratılmıştı.

Bürokrasi içinde yer alan “memurlar”, diğer emekçi gruplarla bir ve aynı çıkarlara sahip değildi. “Memurlar” egemen sınıf adına halkın karşısında olmaları karşılığında belli ayrıcalıklarla donatılmıştı. Kısacası bu dönemde “devlet memurları” ücretli olmalarına rağmen devlet ile, dolayısıyla kapitalist sınıf ile aynı safta yer alıyordu. Örneğin, siyasi ve ideolojik egemenliğin araçları olan eğitim, yargı, asker ve polis, din vb. kurumlarında çalışan memurlar.

Zaman içinde kapitalist devletin niteliği değişti. Gerek gelişmiş kapitalist ülkelerde gerekse de azgelişmiş bağımlı ülkelerde devlet siyasi ve ideolojik işlevleri yanısıra, ekonomik ve sosyal işlevleri de üstlenmek zorunda kaldı. Bu değişimin nedenleri gelişmiş kapitalist ülkelerde “serbest piyasa”nın krizi üzerine devletin “müdahaleci ve düzenleyici” olma gerekliliğinin ortaya çıkması; azgelişmiş ülkelerde ise sermaye birikimi yetersizliğine bağlı olarak devletin bizzat kapitalist sınıfın görevlerini üstlenmesi olarak gösterilebilir.

Devletin bu yeni niteliğine paralel olarak devletten ücret alarak geçinen insanların sayısı hem çoğaldı hem de nitelik olarak farklılaşmaya başladı. Devlet ekonomik ve sosyal işlevlerle toplum hayatına girince belirli alanlarda devlet ile kamu çalışanları arasında emek-sermaye ilişkisine yaklaşan

bir ilişkinin/çelişkinin doğması ve büyümesi kaçınılmaz oldu. Devletin üretim ve hizmet alanlarındaki varlığı nedeniyle ücretini devletten alsa da çıkarları devletle bir ve aynı olmayan, giderek işçi sınıfına yaklaşan bir kamu çalışanları kitlesi ortaya çıktı.

Bu süreç içinde bürokrasi içinde de temel değişimler yaşandı. Bürokratik mekanizma yalnızca siyasi egemenliğin bir aracı olma gibi sınırlı bir özellikten ayrılarak üretim sürecine katılma, yani devletin de kapitalist sınıf karakteriyle içinde yer aldığı toplumsal görevleri yerine getirme zorunluluğuyla karşı karşıya kaldı. Başka bir ifadeyle bürokratik mekanizmanın bir parçası doğrudan doğruya hizmet üretimi alanına kayd. Bu alanlardaki kamu çalışanları ise bir egemenliğin sağlanmasının aracı olmaktan çıkıp emekleriyle toplumsal yeniden üretim sürecine katılır oldular.

Örneğin eğitim sistemi düzenin ideolojik egemenliğinin sağlanması için ne denli önemliyse, toplumsal üretim sisteminin ihtiyaç duyduğu işgücünün üretilmesi için de o denli önemli hale geldi. Bazı araştırmalar devlet sektöründe çalışan öğretmenlerin toplumsal artı- değerini yaratılmasına dolaylı olarak katıldıklarını göstermektedir. Haberleşme, ulaşım, yerel yönetimler vb. alanlarında çalışan ve devlet adına erk sahibi olmayan, devleti temsil etme yetkisini yitirmiş kamu çalışanları toplumun geniş bir kesimini oluşturmaya başladı. Sonuçta başlangıçta devlet esas işlevlerini, çıkarları devletle ve kapitalist sınıfla aynı safta olan, ama emekçi halkın karşısında olan “memurlar” ile yerine getirirken, bu kez çıkarları devletinki ile aynı olmayan, onun karşısında yer almaya başlayan, giderek işçileşen kamu çalışanları ortaya çıktı.

Devletin Günümüzdeki İşlevleri

Devletin bugün iki temel işlevi vardır. Birincisi devletin “idari” işlevidir. İkincisi ise “ekonomik” işlevdir.

Devlet herşeyden önce idari bir mekanizmadır. Bu yönüyle devlet toplumdaki “egemenlik” ilişkisinin üzerine oturur. Bir başka deyişle devlet toplumu yönetirken, bunu “egemenlik ilişkisi”nden bağımsız bir şekilde yerine getirmez. Egemenlik ise öncelikle ekonomik egemenlik, sonra buna bağlı olan siyasi ve ideolojik egemenliktir. Ekonomik gücü elinde tutanlar aynı zamanda toplumda egemenliği de elinde tutarlar.

Ancak ekonomik güç sahipleri, yani üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar siyasi egemenliği “dolaysız” olarak hayata geçirmezler. Egemenliği kuran kurum devlettir. Bu anlamda görece bir bağımsızlığa sahiptir. Devlet yasama, yürütme ve yargı mekanizmalarıyla toplumu yönetir. Öncelikle dev-

let toplumun “düzen”ini sağlamak için yasalar çıkarır. Anayasa, sendikalar yasası, devlet personel yasası, ceza yasaları, bütçe yasası vb. İkinci olarak devlet bu yasaları hükümet ve bürokrasi aracılığıyla yürütür. Ve son olarak devlet yasalara uymayanları cezalandırmak için yargıyı, yani mahkemeleri kullanır.

Devlet bu idari görevlerini yerine getirirken, yani toplumu yönetirken bir “ücretliler” kesimi çalıştırır. Bu ücretliler devlet bürokrasisini, yani “memurları” oluşturur. İdari mekanizma içindeki devlet memurlarının bir kesimi devletin toplum karşısındaki temsilcileridir. Bu nedenle bu memurlar ücret almalarına rağmen tam anlamıyla “ücretli emekçi” karakteri taşımazlar. Çünkü bu memurlarla devlet arasında bir karşılık değil, tamamlayıcılık ilişkisi vardır. Devletin temsilcisi olan memurlar toplumsal yaşamda devletle özdeşleşirler. Bir başka deyişle bu memurlar egemenliğin oluşturulmasında “yönetim araçları” üzerinde söz ve karar sahibidir. Dolayısıyla devlet bu memurların “patronu” değildir, sadece devlet idari görevlerini yerine getirmek için memurlarının geçimini sağlamakla yükümlüdür. Bu kesimi oluşturan memurlar, generaller, yüksek yargı mensupları, bakanlık bürokratları, müstesharlar vb.dir.

İdari mekanizma içinde yer alan “memurların” diğer kesimi yukarıda anlatılan memurlardan farklıdır. Devletin gelişmesine paralel olarak, idari yetkiler ve ekonomik ayrıcalıklar giderek daha küçük bir memur kesiminde toplanırken, daha geniş kesimler yetkisizleştirilmekte ve az bir ücretle sadece “emredileni” yapmak zorunda bırakılmaktadır. Bu nedenle devleti doğrudan temsil edenler artık üst düzey memurlar olurken diğer memurlar bu özdeşleşmenin dışına çıkmaktadır. Örneğin, generaller, üst düzey yargıçlar, müstesharlar vb. yönetim araçları üzerinde egemenlik sahibiyken, yani devletin kendilerine verdiği idari yetkilerle donanmışken; bakanlıklarda, orduda, adliye de vb. çalışan sekreterler, evrak memurları, odacılar vb. ekonomik ve idari açıdan diğer ücretli emekçilere, yani işçilere benzer. Bunların toplumsal konumunu belirleyen temel unsur sadece emekleri ile geçinmeleridir. Bu nedenle bunları kendi çıkarlarını korumak için devlet karşısında örgütlenmeye nesnel olarak eğilimlidir. Yine de bu kamu çalışanlarının idari mekanizma içinde tanımlı bir niteliğe sahip oldukları unutulmamalıdır.

Devlet günümüzde “ekonomik” işlemlere de sahiptir. Bir başka deyişle devlet aynı zamanda ekonomik bir aygıttır. Yani devlet bir yandan fabrika kurar, baraj, yol, köprü yapar. Öte yandan birçok ülkede hizmetler alanında en büyük sermayedar devlettir. Ulaşım, haberleşme, sağlık, eğitim, kent hizmetleri, enerji dağıtımı, tarımsal hizmet gibi temel hizmet faaliyetleri “kamu

sermayesi", yani devlet yatırımcılığı yoluyla yerine getirilir. Bu, özellikle 1930'lardan sonra bütün dünyada devletin ekonomiye müdahalesiyle ortaya çıkan bir sonuçtur. Bugün ise yine hemen her ülkede devletin yıllardan beri sürdürdüğü bu faaliyetler özelleştirilmek isteniyor. Bunun ilk adımı olarak da hizmet sektörünün içindeki her faaliyet alanı, eğitim, sağlık, enerji, kent hizmetleri vb. kar hedefine bağlı olarak yeniden düzenleniyor. Bu nedenle bu alanlarda devlet bir patron, yani sermayedar konumundadır. Dolayısıyla hizmet alanında çalışan "memurlar" da ücretli emekçidir, kamu emekçisidir; işçi sınıfının bir parçası olma eğilimindedir.

Kamu Çalışanlarının Tarihsel Evrimi ve İşçileşme Süreci

Bu ana kadar yapılan soyut bir süreç değerlendirmesi doğaldır ki kamu çalışanlarının gerçek tarihsel evrimini, işçi-kamu çalışanı ayrımını ve yakınlaşmasını, birlikte örgütlenme olanaklarını ve engellerini açıklamaya yetmez. Bunun için tarihsel evriminin daha somut bir betimlemesini yapmak gerekmektedir.

Nasıl ki işçi sınıfının tarih sahnesine çıkışı burjuvazinin ilk sermaye birikimi için gereksindiği özgür işgücünü yaratma doğrultusunda uygulanan yoğun bir mülksüzleştirme politikası sonucunda olmuşsa, kapitalist toplumda memurlar da yönetim aygıtı olan devletin ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmiştir.

Kapitalizm öncesi dönemde yönetim aygıtı krallar, prensler, derebeyleri ve bunların sadık kullarından oluşurdu. Bu tür bir yönetim aygıtı iç ve dış güvenliğe yönelik özel ordularla korunurdu. Birçok güç ve yerleşim merkezine bölünen devletler kapitalist üretim tarzıyla birlikte iç ve dış pazar bütünlüğü, kırım pazarlaştırılması, işgücünün ulusal çapta bütünleştirilmesi gibi ihtiyaçlar sonucunda merkezileşmeye başladı. Bu yeni devletin memurları da önceleri eğitim olanaklarına sahip olan aristokrat sınıflardan, daha sonraları ise küçük ve orta burjuvazinin çocuklarından devşirildi. Memurların sınıfsal olarak küçük burjuva oldukları bilgisinin kökeni bu dönemlerdedir.

Kapitalist üretim tarzının gelişmesiyle birlikte ilk aşamada ortaya çıkan alt yapı gereksinimleri, işçi sınıfı mücadelesinin gelişimiyle birlikte yönetim aygıtının güçlendirilmesi gibi siyasi gereklilikler kapitalist devletin büyümesini ve farklı işlevler yüklenmesini zorunlu kıldı. Önceleri iç ve dış güvenlik ve maliye gibi alanlarda sınırlı olan devlet faaliyetlerine eğitim, sağlık, iletişim, yargı gibi alanlar da katıldı. Devletin bu büyüme zorunluluğuyla birlikte adı memur olan ama giderek kamu çalışanı kimliği edinmeye başlayanların sayısı da arttı. Böylece işvereni devlet, işi devletin idari faaliyetlerinde emek

harcamak olan bir çalışanlar kitlesi ortaya çıktı.

Kapitalizmin ilk dönemlerinde çoğunluğu işçi sınıfının üyeleri kadar mülksüz olan ve emek gücünü devlete satan memur kitlesi çeşitli nedenlerden dolayı işçi sınıfından nesnel olarak farklı bir toplumsal kimliğe sahipti.

Bu nedenlerden birincisi, devletin memurlarına tanıdığı ekonomik ve sosyal ayrıcalıklar; ikincisi ise, memurların görevlerinden kaynaklanan devletin temsilcisi olma niteliği ve bunun sonucu olan devlete bağlılık ideolojisiydi.

Memurlara tanınan ayrıcalıklar sonucunda amirlere itaat ve devlete sadakat, düzen kurumlarına bağlılık ve devletten hak bekleme alışkanlığı oluştu. Memuriyet hizmetinin toplumsal niteliğinden dolayı memurlar, çoğu zaman vergi tahsildarı, güvenlik elemanları olarak işçi sınıfıyla karşı karşıya geldi.

Ancak bu nesnel, dolayısıyla ideolojik farklılık zaman içinde değişmeye başladı. Memurların salt devletin görevlisi olmalarından kaynaklanan ayrıcalıkları, düzenli ve yüksek gelir, iş güvencesi, emeklilik hakkı vb., 19. yüzyılda işçi sınıfının yükselen mücadelesinin işçilere sağladığı kazanımlar ve devletin memurlarına sağlayabileceği imkanların azalması nedeniyle sarsıldı. Buna bağlı olarak memurlar içinde bir farklılaşma, tabakalaşma yaşandı. Geçmişte hemen hemen bütün memurların sahip oldukları ayrıcalıklı konum giderek hiyerarşik yapının üstlerinde yer alan sınırlı bir memur kesimi için geçerli hale geldi. Buna karşılık, devletin hizmetler alanına girmesiyle, yani ekonomik işlevler edinmesiyle de genişleyen bir kamu çalışanları kitlesi işçi sınıfına yakınlaşmaya başladı.

Gerek ekonomik yoksullaşma, gerek toplumsal statünün yitirilmesi ve gerekse bunların sonucunda devletle özdeşleşme ideolojisinin kırılmaya başlaması kamu çalışanlarının çıkarlarının işçi sınıfının çıkarlarıyla yakınlaşmasını getirdi. Bunun en somut göstergesi 20. yüzyılın başlarından itibaren kamu çalışanlarının sendikalaşmaya başlamasıydı.

Kamu çalışanları ile işçilerin bu yakınlaşması kimi sektörlerde, örneğin haberleşme, ulaştırma, enerji vb. işçi-memur ayrımını sosyolojik açıdan anlamsız kılan bir sonuca ulaşmıştır. Bununla birlikte bütünsel olarak bakıldığında kamu çalışanlarının işçi sınıfının bir parçası olmaya doğru evrildikleri, bir başka deyişle "işçileşme süreci" içinde oldukları söylenebilir. Dünyada yaşanan son gelişmeler, örneğin özelleştirme politikaları işçileşme sürecini hızlandırmaktadır. Bu süreci hızlandıracak diğer etmen ise, kamu çalışanlarının, "memur ideolojisi" yerine sınıf bilinciyle donanacakları sendikalaşma mücadelesinde atılacak başarılar olacaktır. ▼

